
Verslag

Bezielend Verband. Basisgrammatica voor het Nederlandse Burgerschap

door Charlotte Lockefeer

Op woensdag 13 februari 2019 werd in café Dudok in Den Haag de vierde politiek-wetenschappelijke stellingname van de TeldersStichting in ontvangst genomen door Bente Becker. Bezielend Verband. Basisgrammatica van het Nederlandse Burgerschap kwam tot stand in werkgroepsverband onder voorzitterschap van Afshin Ellian, hoogleraar Encyclopedie van de rechtswetenschap aan de Universiteit Leiden. In de publicatie onderzoekt de werkgroep de betekenis van burgerschap in liberaal perspectief.

Hoe kan burgerschap verbondenheid tussen Nederlanders bevorderen in een samenleving die steeds multicultureler wordt en welke betekenis heeft burgerschap voor liberalen? Naast Afshin Ellian waren aan de werkgroep verbonden: Gerjanne de Jongh (docent maatschappijleer in opleiding), Nathan Soomer (beleidsadviseur bij de MBO Raad), Carien Verhoeff (adviseur, onderzoeker en docent aan de Haagse Hogeschool en TIAS), Geerten Waling (historicus, onderzoeker aan de Universiteit Leiden en publicist) en Niek Kok (scribent van de publicatie en wetenschappelijk medewerker van de TeldersStichting).

Afshin Ellian lichtte bij de presentatie de publicatie toe. In een multiculturele, diverse samenleving zal er toch iets moeten zijn dat burgers verbindt. Hoe houdt je burgers bij elkaar betrokken zodat er wel één samenleving blijft bestaan? Juist als burgers zeer diverse achtergronden hebben, is zo'n bezielend verband noodzakelijk. Maar waar bestaat dat uit? Het zal zo neutraal mogelijk moeten zijn, maar het moet wel voorkomen dat er parallelle samenlevingen ontstaan die de democratische rechtsstaat aantasten.

De werkgroep maakt onderscheid tussen de multiculturele samenleving als feitelijkheid en de ideologie van het multiculturalisme, dat het geloof behelst dat diverse culturen naast elkaar kunnen bestaan in een samenleving en dat ook waardeert. Dat de samenleving multicultureel is, valt nauwelijks te ontkennen. Maar het multiculturalisme als ideologie heeft volgens de werkgroep geleid tot waardenrelativisme, met onwenselijke situaties tot gevolg. Migranten voelen zich soms nauwelijks verbonden met de Nederlandse samenleving en voelen zich soms loyaler aan bijvoorbeeld de Turkse staat dan de Nederlandse.

“...Juist als burgers zeer diverse achtergronden hebben, is een bezielend verband noodzakelijk. Maar waar bestaat dat uit?...”

De werkgroep beveelt aan om het burgerschapsonderwijs te versterken. Daartoe zal een nieuwe werkgroep van de TeldersStichting een aanzet geven in een volgende onderzoekspublicatie. Ook beveelt de werkgroep aan om internationale verdragen kritisch te bekijken waar hun bepalingen mogelijk de burgerschapsvorming belemmeren, bijvoorbeeld in de mogelijkheden om immigratie te beperken.

Als je zomaar mensen uitnodigt en hen, eenmaal aangekomen, aan hun lot overlaat, ben je geen goede gastheer.

De publicatie werd overhandigd aan Bente Becker, woordvoerder integratie voor de VVD in de Tweede Kamer. Zij stelde dat integratie zo'n lastig proces is, omdat er grote individuele verschillen tussen migranten zijn. Becker gaf aan dat liberalen ook kritisch naar zichzelf moeten kijken in hun positie in de afgelopen decennia ten aanzien van integratie. Het idee dat migranten zichzelf zullen moeten invechten en dat integratie een eigen verantwoordelijkheid is, heeft niet gewerkt. Bente Becker uitte haar zorgen over Turkse weekendscholen, moskeefinanciering en groepen islamitische migrantenvrouwen die nauwelijks deelnemen aan de Nederlandse samenleving. Zij vraagt zich af of liberalen onliberale maatregelen moeten nemen om de individuele vrijheid, zelfbeschikking en de Nederlandse democratische rechtsstaat te beschermen. Als deze vrije waarden niet gedeeld worden, is het bezielend verband afwezig.

Paul Dekker, verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau, gaf een reactie op de publicatie. Hij merkte allereerst op dat de boodschap van de werkgroep wringt. Enerzijds definieert de werkgroep burgerschap als het 'recht om rechten te hebben'. Dat is een minimale vorm van burgerschap, zo neutraal mogelijk geformuleerd. Anderzijds is de werkgroep op zoek naar een invulling van het burgerschapsbegrip met specifieke waarden. De werkgroep erkent dat gemeenschappelijke waarden nodig zijn. Anders dan het communitaristische (christendemocratische) perspectief, is het voor liberalen moeilijk om dat te erkennen.

Paul Dekker vond het opvallend dat de werkgroep het nationaal burgerschap centraal stelt in de publicatie, terwijl burgerschap zich op

verschillende niveaus – lokaal, regionaal, nationaal, Europees of mondiaal, kan manifesteren. De werkgroep is kritisch over het bestaan van Europees burgerschap, maar spreekt zichzelf in de argumentatie daarbij volgens Dekker tegen. Als burgerschap een strikt juridisch begrip is, ‘het recht om rechten te hebben’, dan valt niet te ontkennen dat er een Europees burgerschap bestaat. En als op Europees niveau het burgerschap als waardenbegrip wordt ingevuld, dan is dat in lijn met de exercitie van de werkgroep, die eveneens erkent dat burgerschap een set gedeelde waarden zal moeten omvatten.

Een element van burgerschap dat in de publicatie volgens Paul Dekker ontbreekt, is de manier waarop burgers zelf invulling geven aan het begrip burgerschap. Als burgers wordt gevraagd wat goed burgerschap is, dan blijkt dat eerder een sociaal dan een politiek begrip. Een goed burger komt neer op een goede buurman, die het afval op de juiste tijden op straat zet bijvoorbeeld.

Paul Dekker sprak zijn waardering uit over de poging van de werkgroep om de culturele factoren van het juridische burgerschap in kaart te brengen. Wat zegt de geschiedenis over het burgerschap zoals we dat in de Nederlandse democratische rechtsstaat kennen? De werkgroep concludeert dat het Nederlandse burgerschap historisch is verweven met burgerlijke mondigheid en assertiviteit. Paul Dekker voegde daaraan toe dat juist die eigenschap in het buitenland vaak helemaal niet wordt gewaardeerd, maar juist als brutaal wordt ervaren.

Paul Frissen, bestuursvoorzitter van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, begon zijn kritische reflectie op de publicatie van de TeldersStichting met de stelling dat burgerschap een eenzijdige relatie is, en niet wederkerig. Burgers bepalen wat (goed) burgerschap is, en niet de staat. Burgers definiëren hun relatie tot de politiek en elkaar. De

staat zou in een liberale rechtstaat niets te zeggen moeten hebben over de manier waarop burgers zich tot elkaar moeten verhouden. De staat dient nooit partij te kiezen in een waardenconflict. Het is juist de verdienste van de democratische rechtsstaat om met dat waardenpluralisme om te kunnen gaan.

Paul Frissen benadrukte dat artikel 1 van de Grondwet verticale, en geen horizontale, werking heeft. Burgers zijn, in hun verschillen, gelijk voor de staat. Maar burgers zijn onderling zeer verschillend. De staat mag niet discrimineren, burgers onderling mogen dat wel.

“...burgers zijn onderling zeer verschillend. De staat mag niet discrimineren, burgers onderling mogen dat wel...”

De staat dient zich zo neutraal mogelijk op te stellen ten aanzien van waarden en opvattingen die leven in de samenleving. Frissen is huivering voor een overheid die een ‘basisgrammatica’ voor het Nederlandse burgerschap zou gaan opstellen. Hij zou daar uitermate terughoudend mee zijn. Dat neigt naar staatspedagogiek. Frissen merkte in dit verband ook op dat alle onderwijs bijzonder (en niet openbaar) zou moeten zijn – dat zou pas liberaal zijn. Frissen was kritisch over de ‘normalisering’ in liberale kringen. ‘Doe normaal’ wordt in uw kringen wel erg vaak gebezigd.’ Dat staat op gespannen voet met de bevordering van de individuele vrijheid.

Geerten Waling reageerde als werkgroepslid op de reflecties van Paul Dekker en Paul Frissen. Anders dan Paul Frissen en Paul Dekker zou hij inderdaad willen bepleiten dat burgerlijke mondigheid een te waarderen eigenschap is van het burgerschap. Hij benadrukte dat, wie op zoek is naar een culturele invulling van het juridische burgerschapsbegrip, er goed aan kan doen om de

Nederlandse geschiedenis meer centraal te stellen. Daaruit blijkt de waarde van burgerlijke mondigheid in de strijd om de democratische rechtsstaat. In het bijzonder vroeg Geerten Waling meer aandacht voor het Plakkaat van Verlatinghe, dat volgens hem onterecht

weggestopt is in het Nationaal Archief en het verdient om prominent te worden tentoongesteld voor het grote publiek.

C.A.M. Lockefeer MA is wetenschappelijk medewerker bij de TeldersStichting.